

Vývoj lidských práv v průběhu dějin

Vladimír Chlup

24. dubna 2026

Preambule Listiny základních práv a svobod:

*Federální shromáždění na základě návrhů České národní rady a Slovenské národní rady, uznávajíc **neporušitelnost přirozených práv člověka**, práv občana a svrchovanost zákona, navazujíc na obecně sdílené hodnoty lidství a na demokratické a samosprávné tradice našich národů, pamětlivo trpkých zkušeností z dob, kdy **lidská práva a základní svobody** byly v naší vlasti potlačovány, vkládajíc naděje do zabezpečení těchto práv společným úsilím všech svobodných národů, vycházejíc z práva českého národa a slovenského národa na sebeurčení, připomínajíc si svůj díl odpovědnosti vůči budoucím generacím za osud veškerého života na Zemi a vyjadřujíc vůli, aby se Česká a Slovenská Federativní Republika důstojně zařadila mezi státy, jež tyto hodnoty ctí, usneslo se na této **Listině základních práv a svobod***

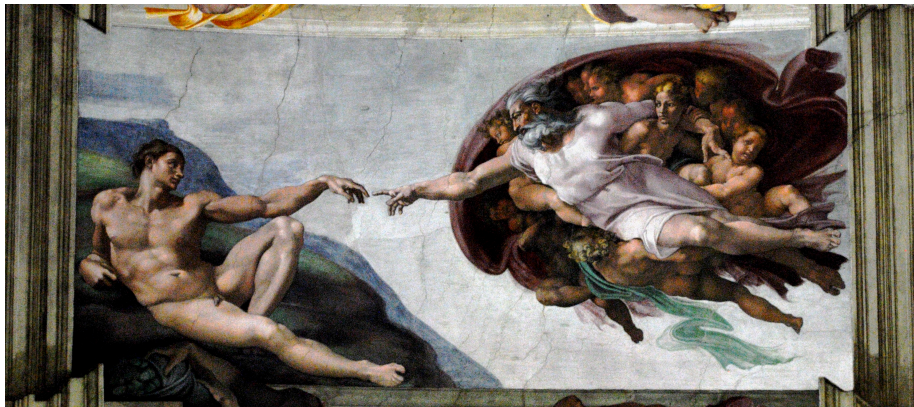
Koncept lidských práv II

- lidská práva
- základní lidská práva
- přirozená lidská práva
- univerzální lidská práva

- lidská práva
- základní lidská práva
- přirozená lidská práva
- univerzální lidská práva
 - *lidská* – vztahující se k člověku
 - *práva* – oprávnění, nárok
 - *základní* – tvořící základ, podstatu, východisko
 - *přirozená* – nevytvořená uměle, nezpůsobená člověkem, zakládající se na přirozenosti
 - *univerzální* – všeobecná, týkající se všech

- lidská práva
- základní lidská práva
- přirozená lidská práva
- univerzální lidská práva
 - *lidská* – vztahující se k člověku
 - *práva* – oprávnění, nárok
 - *základní* – tvořící základ, podstatu, východisko
 - *přirozená* – nevytvořená uměle, nezpůsobená člověkem, zakládající se na přirozenosti
 - *univerzální* – všeobecná, týkající se všech
- Kde se vzala?

- Magna charta
- Bill of Rights
- Deklarace nezávislosti
- Bill of Rights (USA)
- Deklarace práv člověka a občana
- Ženevské úmluvy
- Všeobecná deklarace lidských práv

Stvoření Adama (autor snímku: Kevin Gessner)

Genesis 1,26-27:

I řekl Bůh: „Učiňme člověka, aby byl naším obrazem podle naší podoby. Ať lidé panují nad mořskými rybami a nad nebeským ptactvem, nad zvířaty a nad celou zemí i nad každým plazem plazícím se po zemi.“ Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem, stvořil ho, aby byl obrazem Božím, jako muže a ženu je stvořil.

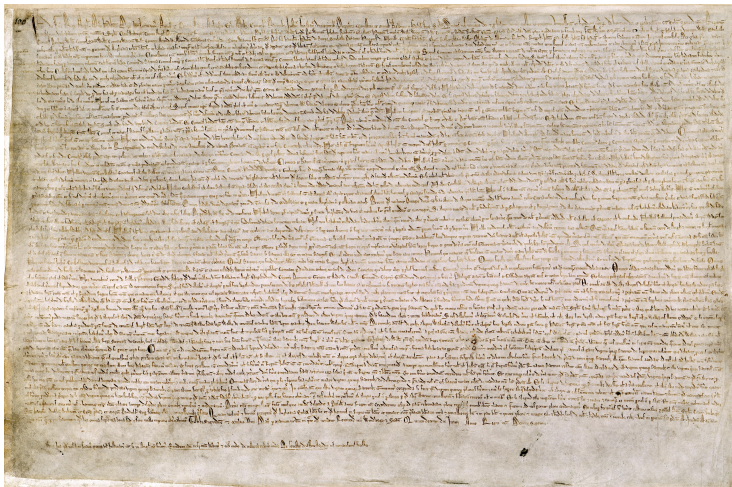
Magna charta (1215) I

- omezila absolutní moc panovníka
- vydána Janem Bezzemkem na nátlak šlechty roku 1215, vzápětí upravena ve prospěch krále
- znovu vydána 1225 Jindřichem III. Plantagenetem
- inspirována Listinou svobod (1100)
- inspirovala další dokumenty: Petition of Right (1628), Habeas Corpus Act (1679)
- text charty v angličtině

- proces pro určování (některých) daní vyžadoval souhlas vybraných poddaných
 - předvolání s důvodem, fixní místo i den, nejméně 40 dní předem
- trest musí být proporční k prohřešku
- rámec vymáhání dluhů (první movitý majetek, ochrana ručitelů)
- zákaz uvěznění bez předchozího soudního procesu
- další přísliby:
 - spravedlnost nebude na prodej
 - spravedlnost nebude nikomu odpírána
 - domáhání se spravedlnosti nebude zdržováno
- v případě nerespektování daných práv ze strany krále, mohla šlechta zajistit nápravu

- krátce po vydání upravena
 - vypuštěno právo šlechty postavit se na odpor při porušování práv
- práva byla garantována jen určitým skupinám
 - šlechta, klérus, držitelé půdy
- problémy s vymáháním
- opakovaně vydávána a upravována

Magna charta (1215) IV

zdroj: British Library

- podřídila panovníka parlamentu
- počátkem 17. století je parlament důležitou součástí systému v Anglii
 - panovník potřeboval parlament ke zvýšení daní, zvýšení legitimacy, schvalování zákonů
- 1603 nastoluje Jakub I. Stuart dynastii Stuartovců
- 1625 nastupuje syn Karel I. Stuart
 - překračuje své pravomoci, parlament předkládá Petition of Right
 - Karel ji schvaluje, ale vzápětí rozpouští parlament, aby jej 1640 opět svolal
- 1642 situace eskaluje do občanské války, končí popravou krále 1649
- 1660 se na trůn vrací Karel II. Stuart

- 1685 nastupuje na anglický trůn Jakub II. Stuart
 - katolík, snaží se posílit pozici katolíků v protestantské Anglii
 - neshody ústí ve Slavnou revoluci (Glorious Revolution) 1688
- 1689 Jakuba II. na trůnu nahrazuje jeho dcera Marie II. a Vilém III. Oranžský
- podmínkou korunovace byl souhlas s Listinou práv (Bill of Rights)
 - text listiny v angličtině

Zakazuje králi bez souhlasu parlamentu:

- suspendovat zákony ani udělovat dispens
- uvalovat daně
- udržovat armádu v době míru

Přidává další práva a záruky:

- protestanti mohou být ozbrojeni pro osobní obranu
- petiční právo vůči králi
- ochrana před přehnanými pokutami, vysokými kaucemi nebo krutými tresty

Deklarace nezávislosti (1776) I

- nastoluje otázku odpovědnosti panovníka vůči poddaným
- 13 kolonií se rozhodlo osamostatnit se od Britského impéria
- sepsali a vyhlásili Deklaraci nezávislosti
 - kritika krále jako tyrana a špatného vládce
 - *no taxation without representation*
 - kritizuje neuznávání práva na spravedlivý proces, petiční právo, rovnost před zákonem
 - odvolávání se na *rovnost všech lidí*, Boha, nezcizitelná lidská práva (na život, svobodu a „hledání štěstí“)
- 1775 – 1783 probíhá Válka o nezávislost
- text v angličtině

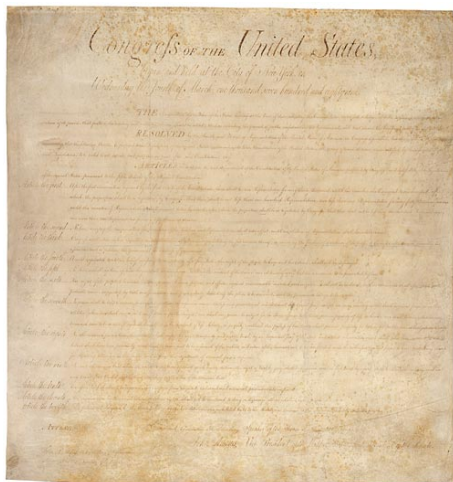
Deklarace nezávislosti (1776) II

Deklarace nezávislosti, John Hancock zdroj: [Britanica.com](https://www.britanica.com)

- omezuje moc státu vůči jednotlivci
- kolonie se nejdřív spojily v konfederaci, tzv. Články Konfederace
- potřeba lepšího a jasnějšího právního rámce pro unii
 - kongres neměl pravomoc vybírat daně, problematické řešení sporů mezi státy
- 1789 Ústava Spojených států amerických
- prvních 10 dodatků americké ústavy jako pojistky
- text v angličtině

Bill of Rights (1791) II

zdroj: National Archives

- I. dodatek – svoboda slova, svoboda vyznání
- II. dodatek – právo nosit zbraň, ozbrojovat se
- III. dodatek – zákaz pobytu vojáků v domě bez souhlasu majitele
- IV. až VIII. dodatek – právo na spravedlivý proces, rychlý proces, zákaz opakovaného stíhání v téže věci, právo nevypovídat, etc.
- IX. dodatek – uvádí, že absence jistého práva v ústavě, nelze brát tak, že toto právo lidé nemají
- X. dodatek – práva, která nejsou explicitně svěřena federální vládě, zůstávají státům, resp. lidem

Deklarace práv člověka a občana (1789) I

- ve Francii je král suverén, není ničemu podřízen
- 1789 Velká francouzská revoluce tento model boří
- heslo „svoboda, rovnost, bratrství“ (*liberté, égalité, fraternité*)
- Deklarace práv člověka a občana jako rámeček pro nové zřízení – republiku
 - inspirována americkou Deklarací nezávislosti
- text v angličtině, text ve francouzštině

Deklarace práv člověka a občana (1789) II

- lidé jsou svobodní a rovni v právech
 - nicméně připouští společenské rozlišování v zájmu *veřejného dobra*
- suverenitu vkládá primárně do národa
- princip *svoboda jednoho končí tam, kde začíná svoboda druhého*
- zákon má zakazovat pouze to, co je pro společnost škodlivé
 - co není zakázáno, nemá být potlačováno, co není uzákoněno, nemá být vynucováno
- presumpce nevinny a právo na spravedlivý proces
 - naopak požaduje potrestání těch, kdo jednájí neoprávněně
- svoboda projevu
 - nicméně připouští omezení v případě „zneužití“ této svobody
- právo na soukromé vlastnictví

Deklarace práv člověka a občana (1789) III

zdroj: parismuseescollections.paris.fr

Ženevské úmluvy (1864) I

- zavádí ochranu zraněných a civilního obyvatelstva
- 1859 druhá italská válka o nezávislost
 - Bitva u Solferina
 - přes 200 tisíc vojáků, skoro 40 tisíc ztrát
- Jean Henri Dunant a jeho Vzpomínky na Solferino
- počátek Červeného kříže a Ženevských úmluv
- text z roku 1864 – První Ženevská úmluva

- o vedení války a péči o raněné
- mezi hlavní body patří
 - neutralita lékařské péče
 - pomoc raněným bez ohledu na příslušnost
 - nakládání s raněnými
 - ochrana civilního obyvatelstva poskytující pomoc raněným
 - jasné rozlišení (vlajkou) pro nemocnice, pohotovosti a evakuační síly

Všeobecná deklarace lidských práv (1948) I

- univerzální pojetí lidských práv
- 1939 – 1945 2. světová válka
 - přes 70 milionů obětí
 - destrukce (nejen) Evropy
- koncentrační tábory a hrůzy Osvětimi
 - političtí vězni, váleční zajatci, civilní obyvatelstvo
 - 6 milionů Židů
 - až statisíce Romů
 - lidé s postižením
- Norimberský proces s pachateli
- Všeobecná deklarace lidských práv OSN (navazuje na Chartu OSN)
- text v angličtině

Všeobecná deklarace lidských práv (1948) II

Palais de Chaillot (zdroj: rodinný archiv)

Všeobecná deklarace lidských práv (1948) III

E. Roosevelt se Všeobecnou deklarací lidských práv (zdroj: FDR Presidential Library & Museum)

- odpověď na hrůzy především 2. světové války
- univerzální jazyk, bez vazby na náboženství
- prohlašuje uznání *přirozené důstojnosti a rovných, nezcizitelných práv člověka* jako základ svobody, spravedlnosti a míru ve světě
- právo na život, svobodu pohybu, projevu i svědomí, svoboda vyznání
- zákaz mučení, krutého a nelidského zacházení, otroctví i nevolnictví,
- právo na spravedlivý proces, právo na soudní ochranu; presumpce nevin

Všeobecná deklarace lidských práv (1948) V

- právo na azyl i státní příslušnost
- právo na uzavření manželství, rovnost pohlaví v manželství
- rodina jako přirozená a základní jednotka společnosti
- právo na sociální zabezpečení
- právo na účast na vládě i účast v kulturním životě
- právo na ochranu zájmů vyplývajících z vědecké nebo umělecké tvorby
- na deklaraci navázala i Evropská úmluva o lidských právech (1950)

- práva lidí se v průběhu času vyvíjela
- rozvoj práv spjatý s rozvojem společnosti
- rozšiřování práv lidí bývá spojeno
 - se zneužíváním postavení těmi, kdo práva měli
 - s konfrontací lidí se zlem a utrpením

Základní lidská práva jsou výsledkem poznání, že člověk sám o sobě má přirozenou hodnotu.